

Majahiivamise lühikursus

Fotod JOOSEP METSLANG

Alumised majapalgid on mädanenud. Kuidas saab seda viga parandada ja palke vahetada?

Vastab JOOSEP METSLANG,

Eesti Vabaõhumuuseumi teadur ja

Viljandi Kultuuriakadeemia rahvusliku ehituse õppejõud

Puidu kahjustused ja hävimine on meie niiskes kliimas enam kui tavaline. Pehkinud alumisi seinapalke vahetatakse tihti välja – seda on tehtud peaaegu kõiki vanemaid palkmaju korrastades.

Selleks ei ole vaja tervet hoonet lahti võtta, tuleb vaid maja üles tõsta ja vajalikud palgid asendada. Kõlab küll lihtsalt, kuid selline töö tasub alati usaldada kogunud ehitusmeistrile, kes tajub palkhoone hingeelu ja konstruktsiooni kui tervikut.

Näiteks toon siin ühe aida restaureerimise. See vanasti toidu ja vilja hoidmiseks kasutatud abihoonne asub Järvamaal Pritsu talus. Ehitusajaks peetakse aastat 1867 – number on nikerdatud aida uste vahele tenderpostile. Tegu on väga lihtsa nurgakividele toetatud palkhoonega, sellel on viilkatus ning kaks õuepoolset ust. Palkide liitmiseks on siin kasutatud üle Eesti väga levinud järsknurka (vt fotot), see tähendab, et palkide liitumiskohale raiuti täisnurksed õnarused (nende vahele jääb kael) ning nurgast eendub pähik.

Pritsu ait oli aja jooksul kõvasti vajunud, mullakiht aga omakorda tõusnud. Palgid ei säili sellistes tingimustes kaua, kuna kokkupuude mulla ja niiskusega paneb vohama seened ja hallitused.

Pikliku kujuga hoonel tuli välja vahetada neli palki: kaks ustega pikiseinas, üks viiluseinas ning üks tagumise pikiseina palk. Aita tuli ka tublisti tõsta: maja raskus oli nurgakivid nii sügavale vajutanud, et neid ei olnud maapinnal enam nähagi. Kogu hoone otsustati seepärast maapinnast kõrgemale kergitada ja toetada siis ka uutele nurgakividele.

KUIDAS HOONET KERGITADA?

Aida külje peale oli Pritsul vististi 1950-ndail ehitatud kuur. Tegu oli õnneks eraldi seisva konstruktsiooniga, mis aida taastamist oluliselt ei seganud. Ainus vaev oli kuuripoolsete palgiotste kättesaamine. Ait

oli aja möödudes tunduvalt rohkem vajunud kui betoonpostidele toetuv kuur, seetõttu sai esimest vabalt kergitada.

Palkmaja ei ole küll võimalik kätel kanda, kuid seda saab osahaaval ülespoole tõsta ning hoonet kergitades alumised palgid seinast lahti päästa. Selleks võetakse appi erinevad tungrauad. Palkide kallale võib tungida peamiselt kahte moodi: kas seinalt või seinalt küljelt koos metallist taldadega, mis kinnitatakse poltidega seinale. Siin läheneti altpoolt ja sel puhul tuleb tungraua kõrvale pidevalt lisatugesid (prussi-juppe ja laudu) kiiluda. Ilma selle ettevaatusabinõuta võib lihtsalt hoone alla jääda, umbes nii nagu auto rattakummi vahetamise puhulgi.

Ühe palgi seinast eemaldamiseks peab tõstma selle kohal ristuvaid palke. Näiteks ühe pikiseina palgi kättesaamiseks tõsteti kaht ristuvat viiluseina. Kui nüüd viiluseinad jäävad kõrgemale, vabaneb pikiseina palk iseenesest. Lisaks saab sedasi osa hoonest juba ka vajalikule lõplikule kõrgusele lähemale viia.

Õnneks ei olnud Pritsu aida palkides salapunne ning see tegi töö lihtsamaks. Palkide kättesaamiseks oli kõigepealt vaja maasse vajunud osa välja kaevata. Esmalt tõsteti viiluseinu, mille tulemusel vabanesid vahetamist vajavad pikiseina kaks palki. Seejärel kergitati hoonet pikiseinte kohalt, vabastades nii ühe mädanenud ja ühe hea palgi. Viimase, pehkinud ning murdunud ustealuse pikiseina palgi kättesaamiseks tõsteti seni sama palgi all olnud toed viiluseinte alla: hoone oli siis piisavalt kõrgel ja palk vabanes juba ise.

Kindlasti ei tohi tõsta pähiku (nurgaliites seinast eenduv osa) alt, sest see võib lõhkuda tapi. Kergitamisel tasub tungraua ala võimalikult laiaks ajada, et raudhabrast puitu liialt ei lõhuks ja see ise mulda ei vajuks. Kui väljavahetatavad palgikorrad ulatuvad väga kõrgele, on mõistlikum seinat

Teadmiseks palkhoone omanikule

- Korralikult hooldatud hoonet ei ole vaja ennistama hakata. Ärge laske palkmajal mullani vajuda!
- Palke asendades kasutage väga heade omadustega pakasega langetatud puitu.
- Kõige olulisem palgi kopeerimisel on kolmemõõtmeline mõtlemine: uus palk tuleb sobitada seinale nii pikkuses, laiuses kui kõrguses. Seetõttu tuleb olla eriti tähelepanelik nurgaliite tegemise juures, kus kaela ja õnaruse vahe peab olema võimalikult kitsas.
- Palgitöödel saab kasutada nii kettasaagi kui kirvest. Viimasega saavutate ajaloolisele hoonelisele omase viimistluse.

Aida järsknurk: ülal ja all on õnarused, vahel kael ja selle otsas pähik.

tungida külgedelt. Alt alustades oleks palgivahetus liialt tömahukas.

ÕIGE ASENDUSPALK

Kahjustatud palkide asendamiseks on vaja õige pikkuse ja läbimõõduga materjali. Kindlasti uurige välja, kas teie hoone on ehitatud männist või kuusest, ning valige selle järgi ka uued palgid. Kuusel on tiheidalt paiknevad väikesed ümarad oksakohad. Männipalgid on tihti ovaalsete ja harvade oksakohtadega.

Asenduspalkide hankimisele mõtelge juba nüüd, talvel. Pakasega langetatud puit on heade omadustega ja vastupidav. Pritsu aida restaureerimiseks valiti kaks jämedat vaigust kuuske, mis olid võimalikult tihedate aastarõngastega, ühtlase ja sirge

Pritsu ait pärast seinte restaureerimist. Alumised palgid on vahetatud, hoone on tõstetud maapinnast kõrgemale.

Aidal on nüüd kahekordne sindelkatus. Uste ette sobitub made, mis kaitseb alumisi seinapalke vihmavee eest ning on muidu mugav toetuspind.

Sarikaid pikendades kasutati traditsioonilisi tööriistu: silma, nina ja kirvest.

kasvuga. Lisaks langetati kaks peenemat puud. Palgid kooriti kevadel.

Eemaldatava palgi asendamine uuega on ka meistri põnev väljakutse. Pritsu aida juures oli näiteks kõige keerukam kopeerida ustealust pikiseina palki. Esmalt palk varati, jälgides alumise palgi ülaosa reljeefi. See oli kerge, kuna mõlemad uued palgid seisid hoonest eraldi ning oli vähem küünitamist. Vajadusel siluti ka uue palgi ülaosa.

Seejärel raiuti asenduspalgi kaks nurgaliidet. Et vana palk oli eeskujuks võtta, valmistati ühe nurgaliite kael ja õnarused vanade mõõtmete eeskujul, samuti pähik. Ühe nurgaliite tegemisel tuleb lähtuda ristuva alumise ning ülemise palgi kaelte mõõtmetest, kusjuures töö täpsus määrab nurga tuulepidavuse.

Lõpuks määrati uste tenderpostide paiknemine ja mõõdud. Selleks tuli löigata kolm õnarust, kuhu keeruka läbilõikega postid sobituksid.

Töö sellise palgiga võib kesta tunde. Suuremad saagimised tehti kettsaega, valdavalt kasutati Pritsul töötades siiski kirvest.

Neli uut asenduspalgi paigutati vanasse hoonesse ülalt alla liikudes: esmalt ustealune pikiseina palk, seejärel viiluseinte kaks tükki ning lõpuks pikiseina kaks jämedat palki. Kindlasti peavad alumised palgid olema täis-pikad, kuna majal ei ole terviklikku vundamenti ja jätkamine oleks seetõttu sobimatu.

Lisaks vajumisele oli seinapalke aja jooksul kahjustanud ka vihmavesi, sest hoone viilkatuse alla olid millalgi pandud

uued, aga liialt lühikesed sarikad. Katuse-räästas jäi seetõttu liiga seinani ligi.

Nüüd otsustati sarikaid veidi pikendada, et vihmavesi enam seinani ei ulatuks.

Aida vana ja väsinud laastukatust oli viimasel 20 aastal juba korduvalt tõrvapapiga lapitud. Nüüd sai hoone pärast sarikate pikendamist peale kahekordse sindelkatuse, kusjuures kasutati vanu roove.

Lõpuks tehti aida ette veel eraldi seisev made, milleks kasutati ära algsed palgid. Made kaitseb aida esiseina maapinnalt tagasipritsiva vihma eest. Ka selline "ohvrimade" aitab säilitada vana hoonet seda oluliselt muutmata.

Muidugi on vabadel hetkedel mademel ka mugav istuda ja järgmistele ettevõtmetele mõelda. ♣